

Η αντιμετώπιση της κρίσης εμπιστοσύνης στους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς

ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΣΑΡΡΗ*

Η εμπιστοσύνη προς τους θεσμούς είναι θεμελιώδης για τη λειτουργία της δημοκρατίας. Θεωρείται μάλιστα μία από τις κύριες μεταβλητές που μετρούν την απόσταση στις σχέσεις πολιτών-πολιτικής και σχετίζεται άμεσα με τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος και την ποιότητα της δημοκρατίας. Η εμπιστοσύνη αυτή είναι σημαντική για τη λειτουργία της δημοκρατίας και αυτό γιατί συνδέει τους πολίτες με τους θεσμούς που τους εκπροσωπούν, διασφαλίζοντας έτσι τη νομιμοποίηση και την αποτελεσματικότητα μιας δημοκρατικής διακυβέρνησης (Bianco 1994, Braithwaite & Levi 1998). Οι δημοκρατίες βασίζονται σε θεσμικούς μηχανισμούς οι οποίοι μπορούν να διασφαλίσουν ότι οι πολιτικοί συμπεριφέρονται με αξιόπιστο τρόπο ή αναλαμβάνουν το πολιτικό κόστος των επιλογών τους. Συνεπώς, η εμπιστοσύνη στους θεσμούς αποτελεί μια αξιολόγηση του πολιτικού κόσμου και καταγράφει το πόσο καλά λειτουργεί το πολιτικό σύστημα στα μάτια των πολιτών (Fukuyama 1995:45). Η πρωτοφανής οικονομική κρίση στην Ελλάδα ανέδειξε με ανάγλυφο τρόπο την κρίση του πολιτικού συστήματος. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της κρίσης αυτής αποτελεί η έλλειψη εμπιστοσύνης στους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς.

Σύντομη αποτύπωση ερευνητικών αποτελεσμάτων

Τα ευρήματα μιας σειράς ερευνών (European Social Survey, Eurobarometer, Public Issue) την τελευταία δεκαετία και ιδίως μετά το 2008 καταδεικνύουν την αυξανόμενη αποστασιοποίηση των πολιτών από τις διαδικασίες αντιπροσώπευσης και τη γενικευμένη έλλειψη εμπιστοσύνης των Ελλήνων πολιτών σε θεσμούς όπως π.χ. οι πολιτικοί, τα κόμματα, το εθνικό και το ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Τα δεδομένα των ερευνών αποτυπώνουν μια προϊούσα κρίση του πολιτικού συστήματος.

Ξεκινώντας από την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα (EKE) που διεξάγεται ανά διετία, στους τέσσερις γύρους που συμμετείχε η χώρα μας παρατηρείται με βάση τον μέσο όρο στην κλίμακα μέτρησης μια αυξανόμενη έλλειψη εμπιστοσύνης στους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς (Πίνακας 1)

Πίνακας 1

Μέσος όρος στην κλίμακα μέτρησης 0-10, όπου
0= «καμία απολύτως εμπιστοσύνη», 10= «απόλυτη εμπιστοσύνη»

Γύροι ΕΚΕ	2003	2005	2009	2011
Πολιτικοί	3,41	3,65	2,44	1,36
Κόμματα	-	3,55	2,53	1,38
Βουλή	4,79	4,71	3,58	2,04
ΕΚ	5,69	5,39	4,4	2,56

Πηγή: European Social Survey Data, Rounds 1-5, <http://ess.nsd.uib.no/ess/>

Η κρίση εμπιστοσύνης στους θεσμούς αποτυπώνεται και στην έρευνα του Ευρωβαρόμετρου. Από τα στοιχεία για το 2012, 2013, 2014 προκύπτει μεγάλη έλλειψη εμπιστοσύνης στους θεσμούς αντιπροσώπευσης στην Ελλάδα. Σε πέντε θεσμούς που εξετάζονται, το ποσοστό εμπιστοσύνης στην Ελλάδα αποκλίνει πολύ από τον μέσο όρο της ΕΕ (Πίνακας 2). Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι τα πολιτικά κόμματα απολαμβάνουν την μικρότερη εμπιστοσύνη τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ-28. Υπάρχει πολύ μεγάλη διαφορά στην εμπιστοσύνη στην Κυβέρνηση και στη Βουλή στην Ελλάδα και στο μέσο όρο των χωρών της ΕΕ, ενώ μικρότερη είναι η διαφορά στην εμπιστοσύνη στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Θεσμός	Ελλάδα			ΕΕ-27/28		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Πολιτικά κόμματα	7	4	9	18	16	17
Κυβέρνηση	6	9	16	28	25	27
Βουλή	12	10	16	28	26	28
ΕΚ	27	29	33	40	41	37
ΕΕ	19	19	24	31	31	31

Πηγή: Ευρωβαρόμετρο 77, 79, 81

Τέλος, σε έρευνες της Public Issue το 2013 και το 2014 μόνο το 16% και το 18% αντίστοιχα των ερωτηθέντων ήταν ικανοποιημένοι από τον τρόπο που η Κυβέρνηση αντιμετωπίζει τα προβλήματα της χώρας, και το 11% από την αντιπολίτευση.

Συμπερασματικά μετά το 2008 παρατηρείται μια αυξανόμενη δυσαρέσκεια των πολιτών, η οποία εμφανίζεται ιδιαίτερα έντονη στις χώρες που έπληξε η κρίση και αναγκάστηκαν να υπογράψουν διεθνείς συμφωνίες με επαχθείς όρους για την αντιμετώπισή της.

Παρά το γεγονός ότι η οικονομική κρίση είναι άμεσα συνδεδεμένη όπως υποστηρίζει ο Αλιβιζάτος με τις «μαύρες τρύπες της παγκοσμιοποίησης και τα ελλείμματα της ευρωπαϊκής ενοποίησης» διάχυτη είναι σήμερα η άποψη που αποδίδει την οικονομική κρίση στους πολιτικούς και απαξιώνει στο σύνολό του το πολιτικό σύστημα. Η κρίση αντιπροσώπευσης και νομιμοποίησης είναι εμφανής. Η κρίση αντιπροσώπευσης συνδέεται με μια εκτεταμένη δυσφορία για το κομματικό προσωπικό και εκφράζεται με την αδιαφορία των εκλογέων για την πολιτική, την αποχή από τις εκλογές, την επιλογή ακραίων κομμάτων και γραφικών υποψηφίων. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για τους νέους (18-24) και η τελευταία αποτύπωσή της βρίσκεται στον αριθμό αυτών που παρακολούθησαν το πρόσφατο debate των πολιτικών αρχηγών. Η κρίση νομιμοποίησης υποσκάπτει το σύνολο των προσώπων και των θεσμών που σχετίζονται με το πολιτικό σύστημα, όλες τις πολιτικές, οικονομικές και πνευματικές ελίτ (Μαραντζίδης 2012: 6). Η πλήρης κατάρρευση εμπιστοσύνης σε όλους τους θεσμούς αντιπροσώπευσης εκφράζει την τάση ενίσχυσης του πολιτικού κυνισμού και της αποξένωσης.

Πως μπορεί να αντιμετωπιστεί η κρίση εμπιστοσύνης στους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς ;

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα είχε τεράστιο αντίκτυπο στα πολιτικά κόμματα και τους πολιτικούς που θεωρήθηκαν υπαίτιοι για αυτήν, έπληξε όμως και τον «δικομματισμό» ως σύστημα. Το αποτέλεσμα των διπλών εθνικών εκλογών του 2012 αποτύπωσε με emphaticό τρόπο την κατάρρευση του δικομματισμού στην Ελλάδα. Πολλοί άρχισαν να μιλούν για το τέλος της μεταπολίτευσης στην Ελλάδα. Οι κυβερνήσεις συνεργασίας που προέκυψαν μετά τις εκλογές του 2012 και 2015 δεν λειτούργησαν με βάση ένα προδιαγεγραμμένο κυβερνητικό πρόγραμμα, αλλά προσπάθησαν να διατηρήσουν μια ισορροπία μεταξύ κυβερνητικών εταίρων με αποτέλεσμα την ύπαρξη μεγάλης απόστασης μεταξύ λόγων και έργων. Η priμοδότηση των 50 εδρών στο πρώτο κόμμα φαίνεται να λειτουργεί στις σημερινές συνθήκες αρνητικά, αφού όσοι ωφελούνται από αυτήν επιμένουν στη διατήρησή της, ενώ τα εκάστοτε μικρά κόμματα ζητούν την κατάργησή της. Μήπως λοιπόν οι νέες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες απαιτούν την τροποποίηση του Ν. 3636/2008; Η αναδιοργάνωση των κομμάτων με την διασφάλιση της εσωκομματικής δημοκρατίας σε όλα τα επίπεδα κρίνεται αναγκαία για την αναβάθμιση του κομματικού συστήματος. Ο έλεγχος των οικονομικών των κομμάτων πρέπει να ανατεθεί στη δικαιοσύνη ή σε ανεξάρτητη αρχή αντί του Κοινοβουλίου για λόγους διαφάνειας.

Η συνεχής υποβάθμιση του θεσμικού ρόλου της Βουλής και η παράλληλη ενίσχυση του πρωθυπουργικού κοινοβουλευτισμού οδηγεί σε κρίση νομιμοποίησης τόσο του κοινοβουλευτικού όσο και του πολιτικού συστήματος και αποτελεί κίνδυνο για την ίδια τη δημοκρατία. Η αναβάθμιση του

ρόλου του Εθνικού Κοινοβουλίου, τόσο στο νομοθετικό έργο όσο και στον κοινοβουλευτικό έλεγχο, μπορεί να αποτελέσει ένα ισχυρό θεσμικό αντίβαρο στην πανίσχυρη εκτελεστική εξουσία. Στο νομοθετικό τομέα η συχνή επίκληση της διαδικασίας του επείγοντος και του κατεπείγοντος, καθώς και η εισαγωγή πολυνομοσχεδίων και απέραντων νομοσχεδίων του ενός άρθρου αποδυναμώνουν το ρόλο των βουλευτών, αφού οι τελευταίοι καλούνται να υπερψηφίσουν διατάξεις που δεν έχουν προλάβει να επεξεργαστούν, αν όχι να διαβάσουν. Δεν εξασφαλίζονται έτσι οι εγγυήσεις ουσιαστικού διαλόγου και η βουλή καλείται στην ουσία να επικυρώσει είτε κυβερνητικές αποφάσεις είτε αποφάσεις των δανειστών. Καίριο πλήγμα στο κύρος του Κοινοβουλίου και υποκατάσταση της νομοθετικής από την εκτελεστική λειτουργία συνιστά και η υπερβολική χρήση των πράξεων νομοθετικού περιεχομένου (ΠΝΠ) που προβλέπονται για περιπτώσεις εξαιρετικά επείγουσας και απρόβλεπτης ανάγκης στο άρθρο 44 παρ. 1Σ. Ο πολλαπλασιασμός των πράξεων νομοθετικού περιεχομένου, από το 2012 και εντεύθεν, με σκοπό την παράκαμψη της τακτικής νομοθετικής διαδικασίας μέσω της Βουλής και την πρόληψη όχι μόνο διαφωνιών βουλευτών, αλλά και μαζικών εκδηλώσεων διαμαρτυρίας, δεν συνάδει με το δημοκρατικό πολίτευμα. Ένα ουσιαστικό βήμα αναβάθμισης του κοινοβουλευτικού ελέγχου θα αποτελούσε η συχνότερη σύσταση των εξεταστικών επιτροπών καθώς και η υιοθέτηση ενός ενιαίου πορίσματος ως αποτέλεσμα της συγκρότησής τους. Οι εξεταστικές επιτροπές μπορεί θεσμικά να λειτουργήσουν ως οιοιδήποτε ανεξάρτητα σώματα έρευνας και αυτοελέγχου.

Αντί Επιλόγου

Η Ελλάδα της επόμενης ημέρας των εκλογών πρέπει να είναι μια Ελλάδα της συναίνεσης, της αποφυγής μικροκομματικών συμφερόντων και της ανάληψης πολιτικού κόστους. Για να επιτευχθεί αυτό πρέπει να σχηματιστεί μια ευρύτερη πολιτική και κοινωνική πλειοψηφία, έτσι ώστε να προχωρήσουν οι σημαντικές μεταρρυθμίσεις για την πάταξη της διαφθοράς, της διαπλοκής και της γραφειοκρατίας. Η πρωτοφανής κρίση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας καθιστά αδήριτη την ανάγκη να υπάρξουν άμεσες αλλαγές τόσο θεσμικού περιεχομένου όσο και νοοτροπίας, έτσι ώστε να αναβαθμιστεί το πολιτικό σύστημα της χώρας. Η καλύτερη λειτουργία των θεσμών μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της ποιότητας της δημοκρατίας. Απαιτείται να υπάρξει ένα θεσμικό συνεργατικό πλαίσιο, στο οποίο οι βασικοί πολιτικοί παίκτες, κόμματα, ομάδες πίεσης, θα πρέπει να συναινέσουν, έτσι ώστε και να επιβιώσει και να αναπτυχθεί η αντιπροσωπευτική δημοκρατία στη χώρα μας.

Η αναζήτηση ισχυρών θεσμικών αντιβάρων απέναντι στο πρωθυπουργοκεντρικό μοντέλο εξουσίας με την αναβάθμιση του Κοινοβουλίου, την πλήρη ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, τον ουσιαστικό ρόλο της κοινωνίας των πολιτών στη λήψη αποφάσεων που την αφορούν, την ποιοτική

αναβάθμιση της λειτουργίας των Ανεξάρτητων Αρχών μπορούν να αποτελέσουν λύση για την αντιμετώπιση της κρίση του αντιπροσωπευτικού μας συστήματος.

Βιβλιογραφία

Αλιβιζάτος Ν., 2013, *Ποια Δημοκρατία για την Ελλάδα μετά την Κρίση; Για την αποκατάσταση των λέξεων και τους νοήματός τους*, Αθήνα, Πόλις.

Βαρουξή Χ., Σαρρή Ν., 2011, «Εμπιστοσύνη στους Θεσμούς», στο Παπλιάκου Β., Σταθοπούλου Θ., Στρατουδάκη Χ., (επιμ.) *Θεσμοί- Αξίες- Συμπεριφορές Μελέτη των ευρημάτων της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (2008-2009)*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, σ.79-96.

Bianco W., 1994, *Trust: Representatives and constituents*, Ann Arbor, University of Michigan Press

Βούλγαρης Γ., Νικολακόπουλος Η., (επιμ), 2014, *2012: Ο Διπλός Εκλογικός Σεισμός*, Αθήνα, Θεμέλιο

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2010, *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα, Αποτελέσματα 4^{ου} γύρου*,
http://www.ekke.gr/html/gr/NewsEvents/ESS4_results.pdf

Eurobarometers, http://europa.eu.int/comm/public_opinion/index_en.htm.

European Social Survey Data, Rounds 1-5, <http://ess.nsd.uib.no>

Fukuyama F., 1995, *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. New York, The Free Press.

Μαραντζίδης Ν., 2012, « Η κρίση και το ελληνικό κομματικό σύστημα», *Foreign Affairs, The Hellenic edition*, <http://foreignaffairs.gr/articles/69098/nikos-marantzidis/h-krisi-kai-to-elliniko-kommatiko-systi-ma> [πρόσβαση 21.12.2012]

Public Issue, 2014, *Έρευνα Πολιτικής Συγκυρίας, Μάρτιος 2014*
<http://www.publicissue.gr/wp-content/uploads/2014/03/pol-con-mar-2014.pdf>

Σωτηρέλης Γ., 2012, «Το Σύνταγμα στην εποχή της κρίσης. Προς έναν νέο συνταγματισμό;»
<http://www.constitutionalism.gr/site/syntagma-krisi-neosyntagmatismos> [πρόσβαση:10.9.2012]

Σωτηρέλης Γ., 2011, «Η οικονομική κρίση ως ευκαιρία για την επαναθεμελίωση του κράτους» στο

Σωτηρέλης Γ., Πικραμένος Μ., Ξηρός Θ., *Η μεταρρύθμιση του κράτους στην εποχή των μεγάλων προκλήσεων*, Αθήνα, Παπαζήσης, σ. 13-58

* Ερευνητής, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών